

BLITZKRIEG

Knjige v letu 1992

V Evropi vsako leto izide več kot tristo tisoč naslovov. Toda še tisti delček teh knjig, ki bi ga lahko označili kot literaturo, je preobsežen tudi za najbolj zavzetega bralca. Zato je tednik *The European* povabil deset literarnih urednikov, naj pretehtajo literarno letino v svojih državah, opišejo glavne teme in trende ter izberejo najboljše oziroma knjige leta 1992.

IRSKA / John Banville; *The Irish Times*

Ena od mnogih ironičnih potez irske književnosti je, da povečini izhaja v Angliji. Irsko založništvo je še v fazi nastajanja, in čeprav imajo Irce nekaj dobrih založniških hiš, se pisatelji, še posebej tisti, ki pišejo leposlovje, večinoma najprej ogledajo po Londonu, preden se - s komaj prikritim razočaranjem - ozrejo nazaj proti Dublinu.

Posledica je, da je uspeh ali neuspeh večine irskih knjig odvisen od tega, kaj naredi iz njih londonski literarni svet. Zato veliko irskih knjig uspe prav po zaslugi angleške strpnosti. V zadnjih štirih letih so bile med kandidati za Bookerjevo nagrado vedno tudi irske knjige. Londonski založniki še naprej pomagajo svojim irskim pisateljem in spodbujajo novince.

Lansko leto je bilo za irsko literaturo še posebej bogato. Knjiga z naslovom *The Butcher Boy*, ki jo je napisal Patrick McCabe (Picador), je dobila nagrado Aer Lingus za irsko literaturo, ki jo podeljuje *Irish Times*, kandidirala je tudi za Bookerjevo nagrado. Med kandidati za literarne nagrade so pogosto omenjali tudi knjigo *The Heather Blazing* (Picador) Colma Tóibína.

Roman, ki se sicer ni uvrstil na te sezname - čeprav bi se moral - je zgodovinska meditacija o ljubezni, maščevanju in "irskem vprašanju". Avtor knjige je Eugene McCabe, njen naslov pa *Death and Nightingales* (Secker and Warburg).

Irski založniški dogodek leta je bil prvi roman Samuela Becketta, ki je izšel šestdeset let po nastanku. *Dream of Fair to Middling Women* (Black Cat Press) sicer

Colm Toibin

morda ni veliko, je pa osupljivo delo. In izdala ga je irska založba.

ŠVEDSKA / Caj Lundgren; Svenska Dagbladet

Na področju švedskega založništva in knjigotrštva je bilo lani najbolj zanimivo dejstvo, da so to področje obvladovali ljudje iz drugih medijev. Radijski in televizijski novinarji, kot sta na primer Jan Guillou in Herman Lindqvist, danes prodajo več knjig kot katerikoli od njihovih pisateljskih rojakov. Guillouju to uspeva s trilerji o nekakšnem severnjaškem Jamesu Bondu, Lindqvistu z izkoriščanjem naraščajočega zanimanja Švedov za zgodovino.

Sigrid Combüchen, ki se je pred leti prebila z romanom *Byron* - v angleškem prevodu je zbudil pozornost tudi v tujini - je napisala knjigo z naslovom *Počasna in dolga poglavja*, v kateri obravnava švedsko družbo devetdesetih let.

Mož z obale Petra Kihlgarda je alegorija o umetniku kot lažnivcu in ubežniku pred življenjem. Augustovo nagrado za prozo, ki je dobila ime po Augustu Strindbergu, je lani dobil Niklas Radström za knjigo *Čas razmišlja o drugih stvareh*.

NIZOZEMSKA / Willem Kuipers; de Volkskrant

Če je literatura res bojišče tudi v tej tolerantni državi za nasipi, potem bi romanopisca Harryja Mulisha lahko poimenovali "Stormin' Norman" Schwarzkopf leta 1992. S knjigo *De ontdekking van de hemel (Odkrivanje nebes)* je namreč prevzel sovražnike in prijatelje. Gre za razkošen, slogovno bogat roman na približno tisoč straneh, ki so ga kritiki brez izjeme hvalili, v dveh mesecih pa so prodali skoraj štirideset tisoč izvodov v trdi vezavi.

Mulisch (65) velja za enega izmed največjih povojnih nizozemskih pisateljev. Tudi v svojem zadnjem delu razvija osnovne teme svojega opusa: človek, ki je izgubil zmožnost obvladovanja življenja, tehnologija, ki je prevladala nad moralnimi vprašanji. Kot sin Židinj in Avstrijca, ki je med drugo svetovno vojno sodeloval z Nemci, se Mulisch na svoj način ukvarja tudi z židovskim vprašanjem.

Podobno je pri Leonu de Winterju, ki je prav tako židovskega rodu. De Winter je začel kot modernist, zdaj pa piše uspešnice. Lani je napisal knjigo *De ruimte van Sokolov (Soba Sokolova)*.

Pomemben založniški dogodek lani je bil izid zbranih del Fransa Kellendonka, mladega pisatelja, ki je nedavno umrl za aidsom.

Nizozemsko literarno nagrado AKO Literatuur Prijs, ki jo lahko primerjamo z Bookerjevo v Angliji, je lani dobila Margriet de Moor za roman *Eers grijs dan wit dan blauw (Najprej sivo potem belo potem modro)*.

ŠPANIJA / Antoni Munné; El Pais

Vznemirjenje in pričakovanje v letu, ki je Španiji prineslo toliko pomembnih prireditev, je presenetljivo spodbudno vplivalo tudi na literaturo.

Najprej je pomagalo mlademu pisatelju Javierju Mariasu, ki je postal eden izmed najpomembnejših glasov sodobne španske proze. S knjigo *Corazón tan blanco (Takó*

belo srce; Anagrama) je Mariasu uspelo doseči težavno ravnotežje med navdušenjem javnosti in kritikov.

Kljub svoji sporni naravi imajo literarne nagrade v Španiji že od nekdaj pomemben vpliv na tržišče. Najprestižnejšo nagrado - Nadal - je lani dobil Alejandro Gandaro, avtor knjige *Ciegas esperanzas* (*Slepo upanje*; Destino).

Nagrada Herralde, ki jo podeljujejo romanopiscem, je dobila Paloma Diaz Mas za roman *El sueño de Venecia* (*Beneške sanje*; Anagrama).

Nagrada Plaza y Janés so podelili odličnemu pesniku Andrésu Trapiellu, nagrado Planeta - vsaj kar zadeva denar, je to največja španska nagrada za književnost (tristo petdeset ecujev) - pa je dobil Fernando Sánchez Dragó za knjigo *La prueba del laberinto* (*Preskus z labirintom*; Planeta), ki so jo kritiki raztrgali.

Poleg pomembnih pisateljev iz generacije petdesetih (Carmen Martin Gaité, JM Caballero Bonald, Eduardo Mendoza, Antonio Muñoz Molina) je treba omeniti še zadnji roman Manuela Vazqueza Montalbana, enega izmed najbolj znanih španskih pisateljev, ki je ob stoti obletnici Francovega rojstva izdal roman z naslovom *Autobiografía del general Franco* (Planeta).

NEMČIJA / Jens Jessen; Frankfurter Allgemeine

Že nekaj let se nemški literaturi dogaja, da jo bodisi duši izredna obsedenost s tehniko ali pa jo vodi na napačno pot novi konzervativizem. Le redko se prikupi bralcem in tako je bilo tudi v letu 1992. Knjige, ki so jih napovedovali kot senzacije, so se pokazale kot trivialna dela, to velja tako za trpinčeni avantgardizem mladega frankfurtskega pisatelja Thomasa Hettcheja (*Inkubation*) kot tudi za pretenciozne refleksije Botha Straussa. Značilno je, da je bila ena izmed najboljših knjig lanske jeseni posmrtna izdaja zgodnjega dela Heinricha Bölla *Der Engel schwieg* (*Angel je molčal*).

Prvi resni poskusi pretresanja dediščine Vzhodne Nemčije so intelektualno dostojni, včasih tudi zabavni, tako na primer knjiga *Amanda herzlos* (*Brezsrčna Amanda*), ki jo je napisal Jurek Becker, najbolj znan med pisatelji iz nekdanje Vzhodne Nemčije. Dramatik Heiner Müller je z avtobiografijo *Krieg ohne Schlacht* (*Vojna brez bitke*) več skril, kot razkril. Druge avtobiografije - prave senzacije tega leta - odkrivajo veliko, o usodi Nemčije oziroma občutljivosti njenih razumnikov za totalitarizem: *Briefe an Elinor Bühler 1930-37* (*Pisma Elinor Bühler*) Gottfrieda Benna, *Liebste Bi* (*Najdražja Bi*), pisma, ki jih je Bertolt Brecht pisal Pauli Banholzer, pa *Briefe zu Politik* (*Pisma o politiki*) Rainerja M. Rilkeja.

Vračanje h klasikom je ponavadi znak literarnega obubožanja, vseeno pa se upanje kaže v poeziji, na primer v delih Sarah Kirsch, Wernerja Söllnerja in Dursa Grünbeina.

Javier Marias

Usklajevanje intelektualnih zahtev z zabavo je še vedno prepuščeno anglosaškim pisateljem. V nemščino jih prevedejo vsako leto več. Letos so bili med najbolj brani avtorji John Updike, Don DeLillo in Philip Roth.

Medtem ko ljudje velike francoske avtorje 20. stoletja - kot so Nathalie Sarraute, Georges Perec in Claude Simon - prebirajo iz občutka dolžnosti, je srce nemškega kritika naklonjeno predvsem Angležem in Američanom. Politična parabola Juliana Barnesja - *The porcupine (Jezevec)*, ki jo je mogoče zlahka prenesti iz Bolgarije v Vzhodno Nemčijo - je dobila odlične kritike.

Toda vse kaže slabo. Angleški in ameriški pisatelji so pri nemških bralcih izredno priljubljeni. Z njimi zdaj začenjajo tekmovati tudi ruski pisatelji, na primer Tatjana Tolstaja in Friedrich Gorenstein. Potem je tu še Španec Javier Marias in zabavni Izraelec Amos Oz, ki je postal izredno priljubljen potem, ko so mu nemški založniki podelili nagrado za mir. In kaj to pomeni? Dejstvo je, da je najhujši sovražnik nemških pisateljev nemški prevajalec.

ITALIJA / Nico Orengo; La Stampa

Med najpomembnejše knjige, ki so jih izdale italijanske založbe v letu 1992, bi uvrstil *L'inferno (Pekel)*, knjigo, ki jo je napisal Giorgio Bocca, izšla pa je pri založbi Mondadori. Gre za potovanje v najjužnejše predele Italije, kjer je meja med državo in mafijo najbolj prožna. Tematsko podobna in vredna branja je tudi knjiga Luca Rossija z naslovom *I Disarmati (Razoroženi)*, ki so jo prav tako izdali pri založbi Mondadori.

La sconfitta di Dio (Poraz Boga) Sergia Quinzia (Adelphi) je silovito in boleče poročilo o biblijskih obljubah, ki jih je prelomil Bog. Kot mračen in "barbarski" opisujejo tudi zadnji, nedokončani roman Piera Paola Pasolinija z naslovom *Petrolio*, ki so ga s soglasjem Pasolinijevih dedičev izdali pri založbi Einaudi. Gre za zgodbo o direktorju italijanske naftne korporacije ENI in o spletkah na srednjevzhodnih trgih. *Petrolio* je nekakšen kompendij Pasolinija, kakršnega že poznamo - neutrujen, provokativen in obseden s sprevrženo, erotično predstavo o resničnosti.

Še en roman o resničnosti Italije na večer tisočletja ima naslov *Le petre volanti (Leteči kamni)*. Napisal ga je Luigi Malerba, izšel je pri založbi Rizzoli. Nazadnje bi med lanskimi založniškimi vrhunci omenil esej Claudia Pavoneja z naslovom *Una guerra civile (Državlјanska vojna)*, ki bi ga, kar zadeva teoretično strogost in analitično globino, morda lahko uvrstil na prvo mesto. Knjiga, ki so jo izdali pri založbi Bollati e Boringhieri, medvojno odporniško gibanje obravnava kot osvobodilno vojno, razredni boj in tudi kot krvavo državljansko vojno, ob tem pa postavlja številna vprašanja o idealih in ideologijah, ki so pomagali ohranjati ta boj.

Pier Paolo Pasolini

FRANCIJA / Antoine de Gaudemar; Libération

Hervé Guibert se je pred enim letom ubil v Parizu. Star je bil sedemintrideset let in je imel aids. Zapustil je več rokopisov, med njimi *Cytomegalovirus* (Seuil), izredno dostojanstveno poročilo o bivanju v bolnišnici nekaj tednov pred smrtjo, in *L'homme au chapeau rouge* (Mož z rdečim klobukom; Gallimard), ki je na videz detektivski roman, v resnici pa fantazija, zadnji del trilogije, s katero je avtor zaslovel in v kateri je opisal - s izkrivostjo, s katero se je lahko meril le njegov humor - nepopustljivo napredovanje bolezni, tragično nemoč sveta medicine in preobrate v svojem lastnem obnašanju.

Spomladi je izšla avtobiografija Louisa Althusserja. Althusser (1918-90), marksistični filozof, ki je s svojimi doktrinami zaznamoval mlade razumnike v šestdesetih letih, je v trenutku blaznosti leta 1980 zadavil svojo ženo. *L'avenir dure longtemps* (Prihodnost je dolgotrajna; Stock) je napol priznanje in napol analiza samega sebe, vsekakor pa klinični dokument izredne literarne in filozofske vrednosti.

Louis Althusser

Italijanski pesnik Nanni Balestrini je napisal knjigo *Les invisibles* (Nevidni; POL), ki je verjetno prvi roman o evropskem levičarstvu. Gre za zgodbo o vojaku, ki se je izgubil v mračnih letih italijanske politike. Pripovedovalec, politični izgnanec, obdobje popisuje kritično in včasih tudi moreče.

VELIKA BRITANIJA / Kathy O'Shaughnessy; The European

Preveličevan in poseben odnos med Veliko Britanijo in ZDA se zdi še posebej prisrčen na področju založništva. S tem seveda ni nič narobe, toda gre za odprtost, ki pogosto ni namenjena drugim evropskim sosedom. Za to niso krivi le stroški prevajanja; gre bolj za antiintelektualistični tok v angleškem literarnem svetu. Član neke znamenite angleške literarne družine je nedavno izjavil, da bi Proust že napisal kaj dobrega, če bi ostal le pri eni knjigi.

Toda letos so številne med najmočnejšimi knjigami prišle iz tujine. Harvill je zadel v črno z magistralskim delom Jana Krossa *The Czar's Madman* (Carjev norec), ki je umetelno napisana zgodba o zatiranju v Estoniji 19. stoletja. Založba Dedalus je rešila brezimnosti malo prevajanega Avstrijca Gustava Meyrinka (1868-1932). Njegove zgodbe s svojo črno, humorno vitalnostjo spominjajo na Gogolja. Brezimnosti je bil odrešen tudi bosenski nobelovec Ivo Andrić s knjigo *Damned Yard* (Prekleto dvorišče; Forrest Books). Uspešnica drugačne vrste je bil roman *The Porcupine* (Jezevec) Juliana Barnes (Cape), jedrnata dramatizacija procesa proti

Julian Barnes

strmoglavljenemu bolgarskemu voditelju. Knjiga je izjemna tudi zato, ker je najprej izšla v bolgarskem prevodu, šele potem v angleščini.

Neomajno literarno usmerjena založba Faber and Faber nam je ponudila inteligentno, ostro napisane zgodbe Američanke Deborah Eisenberg z naslovom *Under 52nd Airborne*. Navadno življenje je tu prikazano na nov način in zaradi večše oblikovanega govornega ritma je branje knjige pravi užitek.

RUSIJA / Arkadij Udelsov; Literaturnaja gazeta, Moskva

Že nekaj tednov ob večerih prebiram knjigo z naslovom *Videos*, ki je v vseh pogledih neobičajna.

Prvič, le kdo bi kupil to veličastno knjigo, ki tehta vsaj pet kilogramov, v sedanjem strašljivem ruskem ozračju skrajne gospodarske in politične krize? Tisto, kar običajno najdeš na policah ruskih knjigarn, so izrazito manjvredne izdaje z razponom od detektivskih do erotičnih zgodb.

In vendar je knjiga *Videos* našla pot v knjigarne; izdala jo je zasebna založniška hiša PIK-Kultura.

Drugič, čeprav je knjiga mešanica verzov, političnih esejev in literarnih portretov, ne gre za kaotično kolobocijo, temveč za harmonično celoto.

Edina navadna stvar pri tej knjigi je pravzaprav avtorjevo ime - Andrej Voznesenski. Rusija v celoti je kombinacija nezdružljivega, pravi Voznesenski, in v knjigo *Videos* je vključeno vse: grafike, slike, besedne igre, ideje, ki silijo k razmišljanju. Rezultat, ki ga ni težko dojeti, je obenem osvežujoče duhovit, nespoštljiv in pobožen, tehnično predrzen in poetičen. Rusi se kljub svojemu pustemu življenju zavedamo, da lahko k sodobnemu intelektualnemu življenju vseeno prispevamo nekaj pomembnega. In obup nas je začel zapuščati.

Voznesenski in njegova poezija ne bosta pozabljena, tako kot ne bosta izgubila pomena; ta se bo s časom preprosto spreminjal. V mojo knjigo je pesnik zapisal: "V spomin na leta razsula in na drobno lučko upanja, ki jih je razsvetljevala."

S takim posvetilom se lahko začnemo poslavljati od 20. stoletja.

ČEŠKOSLOVAŠKA / Pavel Janaček; Lidove Noviny

Vsako leto dnevnik Lidove Noviny med vodilnimi češkimi razumniki izpelje anketo, katere namen je najti najzanimivejšo knjigo leta. Lani sta bili na prvem mestu dve deli: spomini Václava Cernyja, literarnega zgodovinarja in nasprotnika komunistične oblasti - *Pameti 1945-1972 (Spomini)* in knjiga odlomkov iz dnevnika prevajalca, esejista in pesnika Jana Zabranu - *Cely život (Vse življenje)*.

Zabranovi dnevniki so splošno cenjeni zaradi avtorjevega doslednega političnega stališča. Njihovi začetki so jasno razvidni: Zabranovi starši so več let po komunistični revoluciji preživeli v zaporu, zato se Zabranu ni poistovetil s komunistično reformo v šestdesetih letih, pa tudi z "normalizatorji", ki so prišli po sovjetskem vdoru, ni sodeloval. To ima močan odziv v današnji Češkoslovaški, ki se v marsičem skuša vrniti v obdobje pred letom 1948.

Spomine Vaclava Cernyja sta leta 1983 prvič izdala zakonca Skvorecky v Torontu. Čeprav Cerny v vseh svojih sodbah ni popolnoma pravičen, se Čehi tega erudita in zanosnega kritika spominjajo po njegovem junaškem poskusu, da bi literaturo, kulturo in moralo postavil v individualistične okvire.

Krkavci muza je avtobiografski esej, ki ga je napisal Vaclav Jamek. Tako kot prej omenjeni knjigi je tudi ta nastal že prej, leta 1976, toda njegov izid je bil za češko bralno občinstvo vseeno izziv tudi še leta 1992. Jamkov tekst, v katerem pretresa deformacijo jezika in njegovo vzporedno osvoboditev, kaže, kako človeška zavest vedno znova vstaja iz omrtvele uniformnosti. Središčno mesto v eseju ima literarna kultura, kajti njen zaton je za češke pisatelje zelo boleč. Jamkov poziv pisatelju, naj v svojem pristopu uporabi razsodnost in se izogiba črno-belemu razmišljanju, je v razpadajoči Češkoslovaški leta 1992 moral trčiti ob okorelost - skorajda militarizacijo - vsakdanjega mišljenja.

Med nedvomnimi bestsellerji lanskega leta je bila knjiga *Mafie po listopadu* (*Mafija od novembra*), ki jo je napisala Zdene Frybova, najuspešnejša češka pisateljica popularne literature. V njeni knjigi so dekleta, ki so bile novembra leta 1989 še študentke, postale prostitutke pokvarjenega, zapeljanega naroda.

The European, 30. december 1992

Prevedla in priredila Staša Grahek